

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ЗАХОДІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених та норм чинного законодавства України визначено та розглянуто спеціальні принципи залучення громадськості до заходів із запобігання корупції. Наголошено, що закріплення цих принципів на законодавчому рівні матиме: по-перше, важливе теоретичне значення (для проведення подальших наукових досліджень у цьому напрямі); по-друге, практичне значення, оскільки дасть змогу якісно поліпшити залучення громадськості до заходів із запобігання корупції.

Ключові слова: *принципи, залучення, спеціальні принципи, корупція, запобігання корупції, громадськість.*

В статье на основе анализа научных взглядов ученых и норм действующего законодательства Украины определены и рассмотрены специальные принципы привлечения общественности к мероприятиям по предупреждению коррупции. Отмечено, что закрепление этих принципов на законодательном уровне будет иметь: во-первых, важное теоретическое значение (для проведения дальнейших научных исследований в этом направлении); во-вторых, практическое значение, поскольку позволит качественно улучшить привлечение общественности к мероприятиям по предупреждению коррупции.

Ключевые слова: *принципы, привлечение, специальные принципы, коррупция, предупреждение коррупции, общественность.*

In the article based on the analysis of scientific views of scientists and the norms of the current legislation of Ukraine special principles of public involvement in anti-corruption measures are defined and considered. It is stressed that the consolidation of these principles at the legislative level will have: firstly, an important theoretical significance (for further scientific research in this direction); and secondly, practical value, as it will allow raise the issue of public involvement in corruption prevention measures in a qualitative way.

Key words: *principles, attraction, special principles, corruption, counteraction of corruption, public.*

Постановка проблеми. Історія та світова практика показали, що знищити корупцію як явище практично неможливо, а відтак будь-яка держава намагається максимально мінімізувати її прояви. Одним із засобів зменшення рівня корупції є залучення громадськості до реалізації заходів із протидії їй. При цьому варто зазначити, що залучення громадськості має відбуватись через дотримання відповідних принципів. У найбільш загальному розумінні принцип – це ключова (домінуюча) ідея, яка лежить в основі будь-якої діяльності. У давньокитайській філософії принцип – це те, на основі чого діє справжня, шляхетна людина та що відрізняє її від низької людини, людини натовпу. У наш час принцип – це вихідне теоретико-методологічне положення, яке лежить в основі певного знання та визначає спосіб його будови. У цьому сенсі вся сукупність такого знання постає як розкриття та реалізація принципу. Окрім вищенаведеного, зазначається, що принцип являє собою сформульовані на основі переконань людини загальні положення, стислі тези або висловлення, якими вона керується в своїх діях. У цьому сенсі принцип є формою зв'язку внутрішнього світу людини із її діяльністю [1, с. 167]. Отже, визначення принципів залучення громадськості до заходів із запобігання корупції має важливе теоретичне та практичне значення.

Стан дослідження. Окремим питанням залучення громадськості до заходів із запобігання корупції у своїх наукових працях приділяли увагу: І.В. Валюшко, В.Ф. Нестерович, А.О. Поліщук, А.В. Білецький, О.О. Корнієнко, Б.М. Якимюк, С.А. Задорожний, Є.В. Глушко, О.Ю. Бусол, Є.В. Невмержицький та багато інших. Однак, незважаючи на чималу кількість наукових праць, питання принципів залучення громадськості до заходів із запобігання корупції практично залишилось поза увагою вчених.

Саме тому **метою статті** є визначити та розглянути спеціальні принципи залучення громадськості до заходів із запобігання корупції.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи «принципи» з точки зору права, слід зазначити, що не зважаючи на те, що вказаний термін досить активно вживається у юридичній науці, проте він так і не дістав законодавчого закріплення, що, власне, також зумовило велику кількість підходів щодо його розуміння. Так, Т.В. Гурова зазначає, що саме принципи права найбільше сприймаються національною правосвідомістю через їх специфічні особливості, що виражаються в тяжінні до змістовних, а не формальних аспектів права як універсального нормативного регулятора поведінки людей в епоху сучасної цивілізації. Принципи права, що розглядаються як стрижень правового регулювання, можуть зіграти роль своєрідного мосту, що сполучає в епоху реформ дух права з його буквою [2, с. 54]. Л.С. Явіч доводить, що принципи права – це такі начала, відправні ідеї його буття, що виражають найважливіші закономірності та підвалини цієї суспільно-економічної формації, є однопорядковими за сутністю права і становлять його головний зміст, наділені універсальністю, вищою імперативністю і загальнообов'язковістю; відповідають об'єктивній необхідності зміцнення пануючого способу виробництва. При цьому вчений вважає, що юридичний (правовий) принцип лише термінологічно може уточнюватися [3, с. 10, 11]. Універсальність принципів права, продовжує Л.С. Явіч, полягає у тому, що ними пронизана вся юридична матерія, вони мають враховуватись у будь-якій правовій ситуації; вища імперативність свідчить не лише про обов'язковість принципів, а й про те, що правові норми, які не вважаються принципами, мають з них випливати та їм відповідати. І, нарешті, загальнозначимість принципів права полягає в тому, що вони повністю керують механізмом правового регулювання суспільних відносин [3, с. 11]. В.В. Сорокіна зазначає, що принципи права (із суто юридичної точки зору) не є правилами поведінки, але мають загальнообов'язковий характер. З принципів права можна вивести необхідне, але поки що не закріплене, правило поведінки. Принципи права, продовжує автор, таким чином надають безпосередню регулюючу дію на суспільні відносини, будучи тією правовою базою, на основі якої відбувається формування конкретного правила для вирішення справи [4].

О.Ф. Скакун під принципами права розуміє об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, продовжує автор, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрям його розвитку [5, с. 221]. Серед найважливіших ознак принципів права вчена називає те, що вони: є стрижнем усієї системи права, додають праву логічності, послідовності, збалансованості; виступають відправним началом у вирішенні конкретних юридичних справ, особливо під час застосування аналогії закону у разі наявності прогалин у законодавстві; є позитивним зобов'язанням і як таке набувають якостей особливого рівня права, що постає над рівнем норм, визначають їх ціннісну орієнтацію (спрямованість); виступають як загальне мірило поведінки, не вказуючи права та обов'язки; розчиняються в безлічі норм, пронизуючи всю правову матерію, виводяться із неї; не мають способів регулювання, їх провідним елементом є повинність (те, що повинно бути), яка безпосередньо відображає наявну в конкретному суспільстві систему цінностей та обґрунтовується нею; мають вищий рівень абстрагованості від регульованих відносин, звільнені від конкретики та подробиць [5, с. 221–222].

Отже, під принципами залучення громадськості до заходів із запобігання корупції варто розуміти основоположні засади (ідеї), які прямо чи опосередковано визначені в нормах чинного законодавства України та дотримання яких є обов'язковим для всіх учасників відповідних правовідносин. Варто зазначити, що перелік принципів залучення громадськості до заходів із запобігання корупції прямо не визначено в жодному нормативно-правовому акті. Крім того, навіть у науковій літературі не існує жодного наукового дослідження, присвяченого вказаній проблематиці. Ми, своєю чергою, проаналізувавши норми чинного законодавства України, вважаємо, що принципи залучення громадськості до заходів із запобігання корупції можна поділити на дві групи: загальноправові та спеціальні. Спеціальні принципи – це такі принципи, що є найбільш

характерними саме стосовно залучення громадськості до заходів із запобігання корупції, а тому у представленій науковій праці їм буде приділено більш детальну увагу. Проаналізувавши положення чинного законодавства України, нами було виділено такі спеціальні принципи у досліджуваній сфері:

– соціальної спрямованості. Соціальне – це особливий рівень проявів процесів буття, що характеризується: участю в ньому людей, наділених свідомістю, розумінням, творчою активністю; існуванням особливої сфери речей та явищ, що не створюються прямим стихійним ходом природних процесів, а постають величезною сукупністю артефактів штучних речей і засобів людської діяльності; особливими механізмами збереження свого статусу та наслідуванням його в часі (соціальна історія); оскільки соціальне та соціальні якості не передаються генетично, основним способом такого збереження та передавання постає культура; особливим типом детермінації та регламентації свого реального функціонування, що здійснюється через спеціальні інститути, сфери соціального нормування, програми соціальної діяльності; особливим типом міжіндивідуальної комунікації, яка покликана забезпечувати обмін здобутими навичками соціальної діяльності, залучати індивідів у суспільно життєві дії, узгоджувати ці дії між собою [1, с.195]. Отже, соціальна спрямованість – це те, що робиться на благо суспільства у його інтересах. У контексті представленого наукового дослідження соціальна спрямованість залучення громадськості до заходів із запобігання корупції має декілька аспектів: по-перше, залучення громадськості має на меті зниження рівня корупції в країні, що апіорі має важливе соціальне, економічне та політичне значення; по-друге, залучення громадян має значення з точки зору підвищення рівня довіри громадян до антикорупційних органів.

– принцип довіри, прозорості та відкритості. У загальному розумінні довіра – це впевненість у чисті-небудь щирості, чесності, добросовісності, а також засноване на цих почуттях ставлення до когось-небудь, чого-небудь [6, с. 265]. Отже, залучення громадськості до заходів із запобігання корупції має базуватись на взаємній повазі та добросовісності громадян, які беруть участь у цих заходах, та уповноважених органів державної влади. Своєю чергою прозорість є одним із засобів формування суспільного значення охопленого суспільства у боротьбі з корупцією. Прозорість – це відкритий уряд та організації, а також це комплексний інструмент ефективного управління [7]. Отже, відкритість і прозорість у залученні громадськості до заходів щодо запобігання корупції полягає у тому, що залучення має відбуватись виключно на основі чітко визначених процедур в установленому порядку. Крім того, органи державної влади не можуть приховувати будь-яку інформацію від осіб, які беруть участь у реалізації таких заходів.

– принцип громадянства. Громадянство – це постійний правовий зв'язок особи та держави, який виражається у взаємних правах та обов'язках. Такий зв'язок виникає із народженням людини і зберігається протягом усього її життя. Основними ознаками громадянства, на думку Н.К. Шаптали та Г.В. Задорожньої, є: постійний зв'язок, тобто необмежений у просторі і в часі; правовий зв'язок – передбачений і гарантований нормативно-правовими актами; взаємний зв'язок – держава та особа мають взаємні (кореспондуючі) права та обов'язки; громадянство є одним із базових факторів у характеристиці правового статусу особи [8]. У сучасній науці конституційного права, зазначають О.В. Совгіря та Н.Г. Шукліна, розрізняють три значення терміна «громадянство» [9]: 1) як одне із суверенних прав держави, що передбачає її можливість в односторонньому порядку регулювати відносини громадянства. Однак у разі реалізації цього права держава обмежена нормами міжнародного права та правами людини, перш за все правом людини на громадянство; 2) як конституційно-правовий інститут, тобто сукупність конституційно-правових норм, що регулюють відносини між державою, з одного боку, і громадянами, іноземцями, особами без громадянства – з іншого; 3) як публічно-правовий стан індивіда, що являє собою стійкий (постійний) правовий зв'язок людини з конкретною державою, що зумовлює взаємні права та обов'язки громадян та держави у випадках, зазначених у законі. Громадянство у цьому розумінні виникло у Франції після Великої Французької революції [9]. Відповідно до Закону України «Про громадянство» громадянами України є [10]: 1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року) постійно проживали на території України; 2) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» (1636-12) (13 листопада 1991 року) проживали в Україні і не були громадянами інших держав; 3) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 року і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року органами внутрішніх справ

України внесено напис «громадянин України», та діти таких осіб, які прибули разом із батьками в Україну і на момент прибуття в Україну не досягли повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України; 4) особи, які набули громадянства України відповідно до законів України та міжнародних договорів України [10]. Хотілося б зазначити, що вказаний принцип ані прямо, ані опосередковано не визначено в нормах чинного законодавства України, однак, на нашу думку, це є суттєвою прогалиною, яка потребує негайного вирішення. Ми переконані, що особа, яка залучається до заходів із запобігання корупції мусить бути виключно громадянином України і проживати на її території не менше п'яти років. Саме у такому разі вона може бути зацікавленою у належній та якісній реалізації відповідних заходів.

– принцип взаємної відповідальності громадян і органів державної влади. У загальному розумінні відповідальність – це необхідність відповідати за свої дії, бути відповідальним за них [11, с. 412]. Л.Ф. Ільчєв та інші автори «Філософського енциклопедичного словника» розуміють відповідальність як філософсько-соціологічне поняття, що відображає об'єктивний, історично конкретний характер взаємин між особистістю, колективом, суспільством з погляду свідомого здійснення пред'явлених до них взаємних вимог. У індивіда відповідальність формується як результат тих зовнішніх вимог, які до нього пред'являє суспільство, клас, колектив. Сприйнятті індивідом, вони стають внутрішньою основою мотивації його відповідальної поведінки, регулятором якої служить совість. Формування особистості передбачає виховання у неї почуття відповідальності, яке стає її властивістю [12, с. 468]. Суть взаємної відповідальності полягає у тому, що державні органи несуть відповідальність перед особами, яких вони залучають до цих заходів, своєю чергою, останні несуть відповідальність як перед відповідним органом, так і перед суспільством. При цьому варто підкреслити, що відповідальність перед суспільством носить більш моральний характер.

– принцип узгодженості із загальними засадами державної антикорупційної політики;

– і останній принцип – це принцип застосування синергетичного підходу, який полягає в узгодженні пріоритетів морально-ідеологічних заходів із пріоритетами економічних, політичних, організаційних, управлінських, правових тощо заходів [13].

Висновок. Завершуючи представлене дослідження, варто зазначити, що вказаний перелік принципів залучення громадськості до заходів із запобігання корупції не претендує на вичерпність, однак, на нашу думку, саме в них найбільш повно відображаються всі аспекти відповідної діяльності, а їх дотримання є обов'язковою умовою в контексті запобігання корупції в нашій державі. Як суттєвий недолік варто відзначити, що жоден із вказаних нами принципів прямо не визначено в нормах чинного законодавства України, про них лише опосередковано йдеться в деяких із них. Ця прогалина, беззаперечно, має бути усунена шляхом внесення змін до чинних нормативно-правових актів у вказаній сфері суспільних відносин. Закріплення цих засад на законодавчому рівні матиме: по-перше, важливе теоретичне значення (для подальших наукових досліджень у цьому напрямі); по-друге, практичне значення, оскільки дасть змогу якісно поліпшити питання залучення громадськості до заходів із запобігання корупції.

Список використаних джерел:

1. Петрушенко В.Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентеції. – Львів : «Магнолія 2006», 2011. – 352 с.
2. Гурова Т.В. Актуальные проблемы теории источников права [Текст] / Т.В. Гурова. – Тольятти : Тольяттинская академия управления, 2001. – 126 с.
3. Явич Л.С. Право развитого социалистического общества. Сущность и принципы [Текст] / Л.С. Явич. – М. : Юрид. лит., 1978. – 224 с.
4. Сорокин, В.В. Судебная практика как источник права: за и против [Текст] / В.В. Сорокин // Сибирский юридический вестник. – 2002. – № 3. – С. 20–25.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О.Ф. Скакун ; [пер. з рос.]. – Х. : Консум, 2006. – 656 с.
6. Большой толковый словарь / Гл. ред. С.А. Кузнецов. – СПб.: Норинт, 2001. – 1536 с.
7. Біла книга. Європейське врядування / Комісія Європейських співтовариств, СОМ (2001) 428. – Брюссель, 2001. – 40 с.
8. Шаптала Н.К., Задорожня Г.В. Конституційне право України: [навч. посіб.] / Н.К. Шаптала, Г.В. Задорожня. – Дніпропетровськ.: ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. – 472 с.
9. Совгира О.В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. посіб.] / О.В. Совгира, Н.Г. Шукліна. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 544 с.